

□ **Gamze Şen**

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ, Lisans Öğrencisi

TARİHİN MİRASI: KIRIM SORUNU VE RUSYA

(Röportaj: Av. Namık Kemal Bayar)

HERITAGE OF THE HISTORY: CRIMEA ISSUE AND RUSSIA IN THE NORTH CAUCASUS

(Reportage: Av. Namık Kemal Bayar)

**Kırım Derneği
Genel Başkan
Yardımcısı**

Derneğin amacı nedir?

Türkiye’de yaşayan Kırım Tatar Türkleri arasında kültür, tarih bilinci, milli bilincin yerleştirilmesi, kültürel özelliklerin korunması, yayılması, tanıtılması; sadece bu amaçla sınırlı kalmayıp özellikle Kırım’da yaşayan, kurulduğundan bu yana sürgünden sonra 1955’te kurulmuş, Kırım sürgününü, Kırım Tatarlarının milli mücadelesini dünyaya anlatmaya çalışan bir dernek. Dernek, sürgün dönüşünden yani 1989 yılından sonra da bu amaçların içine Kırım’a yerleşen insanlara yardım, onların oradaki sorunlarını dünyaya duyurma ve çözmeye çalışma gibi amaçlar da güdüyor.

Kaç üyeniz var?

Ankara’daki üye sayısı bin civarında, derneğin 23 tane şubesi var. Türkiye çapında on bine yakın üyemiz var.

Derneğin genel faaliyetleri neler?

Kırım Tatarlarının kültürünü, edebiyatını, halk oyunlarını, sanatını veya folklorik öğelerini insanlara tanıtmak. Bunların dışında Kırım Tatarcası, halkoyunları ve müzik derslerimiz var. Dil kursları, sohbet toplantıları, konferanslar, paneller, seminerler, televizyon programları ve Kırım ile ilgili yapılan diğer programlara destek amaçlı çalışmalarımız var.

Kırım’da, Kırım Tatar Milli Meclisi’nin çalışmaları ve talepleri doğrultusunda faaliyetler yürütüyoruz. Asıl amacımız Kırım Tatar Milli Meclisi’nin oradaki çalışmalarına destek olmak. Bunu örnekleyecek olursak kültürel faaliyetler var. Kültürel faaliyetler içerisinde de Kırım Türkçesiyle Kırım Tatarcasıyla yayın yapan, gazete, dergi, televizyon ve diğer yayın organlarını destekliyor ve bunlara maddi olarak

yardımlarda bulunuyoruz. Onun dışında Kırım'da sağlık sorunları ile ilgili Çernobil'in etkisiyle özellikle küçük yaşta çocuklarda kanser çok fazla görülüyor. Onların sağlık sorunlarıyla ilgili çalışmalar oluyor. Kırım müftülüğüyle ilgili çalışmalar yürütüyoruz. Türkiye'den toplanan zekat ve kurbanları Kırım'a yolluyoruz. Fitre ve zekatlar daha çok hasta çocuklara (maddi) yardım (için kullanılıyor), onlara ilaç parası, ameliyat parası oluyor. Onun dışında derneğin orada yaptığı faaliyetlerden birisi de şu; Sayın İsmail Gaspıralı Bey'in evinde 20 tane Rus aile yaşıyordu, orayı aldık müzeye çevirdik. TİKA tarafından restorasyonu yapıldı. Gaspıralı'nın açmış olduğu ilk milli mektep, Zincirli Medrese Kampüsü içinde (yer alıyor). O bölgedeki okulu biz aldık. 14 -15 tane okulumuz var. Bunların ders araç gereçlerini biz sağlıyoruz. Projelerle, yardımlarla birkaç tanesinin açılışı bizim desteğimizle yapıldı. Yine orda Kırım Mühendislik ve Pedagoji Üniversitesi -hali hazırda Kırım Tatarca dersleri veren, Kırım Tatar Dili ve Edebiyatı dersleri veren dünyadaki tek üniversite- onun sınıflarına, (üniversitenin) maddi ihtiyaçlarına yardımcı oluyoruz. Kırım'daki kadınlarla ilgili, Kırım teşkilatına yardımlarımız oluyor. Son yirmi yılda neler yaptınız dersiniz, Numan Çelebi Cihan'ın doğduğu evin satın alınması, camilere yardımlar vs.

Bütün bu faaliyetleri yaparken yardım aldığınızı başka kuruluşlar var mı?

Bunları şimdiye kadar kampanyalarla yapmadık daha çok kendi ürettiğimiz finansmanlarla yaptık ve Türkiye Cumhuriyeti'nin de imkanlarını Kırım'a gönderme çalışmalarımız oldu. Mesela Zincirli Medrese'yi TİKA yaptı, ama nasıl yaptı? Biz önce Ruslardan (Zincirli Medreseyi) satın aldık, TİKA'ya devrettik. Tamir, tadilat, restorasyon işleri gibi yaptığımız pek çok çalışma... Biz orda yapılacak işin ilk adımını atıyoruz daha sonra TİKA'ya devrediyoruz ya da Türkiye Cumhuriyeti makamlarına devrediyoruz. Onlar devam ettiriyorlar. TİKA'nın, Diyanet İşleri Başkanlığı'nda ofisi var. Bu ofiste ciddi anlamda çalışmalar yapılıyor. Tabi bunlar bizim burada yaptığımız lobi faaliyetleri sayesinde başlayan ve devam eden çalışmalar.

Kırım Hanlığı ve 1944 sürgünü hakkında kısaca bilgi verebilir misiniz?

Kırım Hanlığı, 1441-1436 da Giray Han tarafından kurulmuş Altın Orda İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra bölünmesiyle kurulan hanlıklardan birisi (olan) Altın Orda'nın varislerinden sayılıyor. 1476'da Fatih Sultan Mehmet zamanında, Kırım'la Osmanlı Devleti arasında bir ittifak kuruluyor ve Kırım Hanlığı Osmanlı'nın himayesini kabul ediyor. Aradan geçen yıllar zarfında Osmanlı'nın zayıflamaya başlamasıyla, 1774 yılında Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Kırım Hanlığı'nın Osmanlı himayesinden çıkması gündeme geliyor. 1783'de Kırım işgal ediliyor. 1783 de Kırım'ın işgaliyle Ruslar, Kırım'ı Ruslaştırma politikalarına başlıyorlar. O tarihten sonra öncelikle Kırım'daki Kırım Tatar nüfusunu azaltmak için ciddi baskılar oluyor. Bugün Türkiye'de yaşayan Kırım Tatarlarının ailesi bu baskılardan dolayı Türkiye'ye ya da o zamanki Osmanlı Devleti'ne göç etmek zorunda kalıyor. İlk büyük göç 1810'lu yıllarda oluyor. Ondan sonra Kırım Savaşı'na kadar ufak tefek göçler oluyor. Kırım Savaşı'ndan sonra 1860 göçü çok büyük oluyor ve 93 Harbi dediğimiz 1877-78 Osmanlı Savaşı'ndan sonra çok büyük göçler oluyor. Bu insanlar o zaman Osmanlı toprağı olan Romanya'ya yerleşiyor. Romanya'nın da Osmanlı himayesinden çıkmasından sonra bugünkü Türkiye topraklarına yerleşiyorlar. Bu sırada Kırım'da Kırım Tatarlarının nüfusu sürekli azalıyor. 1890'lı yıllar veya 20. yy başına geldiğimizde nüfus oranları % 34-40'lara kadar düşüyor. Fakat 1917'de Çarlık Rusya'sının 1. Dünya Savaşı sonrasında ortadan kalkmasıyla 1917 de Kırım Tatar Milli Kurultayı toplanıyor ve Kırım'da Kırım Ahali Cumhuriyeti'ni ilan ediyor. Bu cumhuriyetin özelliği şu: Demokratik anayasaya sahip, demokratik hükümler, İslam dünyasında ilk kez kadın milletvekilleri, kadınlara seçme seçilme hakları... (Kadınlar) hem seçimlere katılıyorlar hem de 5 tane kadın milletvekili kurultayda (yer alıyor).

Bir tanesi de İsmail Gaspralı'nın kızı Şefika Gaspralı'dır. Kurultayda milletvekili olarak yer alıyor. Fakat bu devlet çok uzun sürmüyor. 1918'in ocak, şubat aylarında Bolşevikler, tekrar Kırım'ı işgal ediyorlar ve devletin başındaki Numan Çelebi Cihan'ı şehit ediyorlar. Daha sonra Kırım'da 1920 yılında Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Devleti kuruluyor. Bunun başında da Veli İbrahim bulunuyor. Cumhurbaşkanı Veli İbrahim, Komünist Partisi sekreteri ama milliyetçi bir insan. Kırım'da çok ciddi bir kültürel kalkınma yapıyor. Latin harflerini kabul ediyor, Latin harfleriyle Kırım'da eserler bastırıyor. Fakat 1927'de bu milliyetçi çalışmaları sebebiyle kurşuna dizilerek şehit ediliyor. 1927'den sonra Muhtar Cumhuriyeti de lağvediliyor. Ruslar Kırım'ı Rusya'ya bağlıyorlar. 1928-1936 arasında 50 bin civarında Kırım Tatar bilim adamını, din adamlarını, siyasi, edebiyat, sanat yönünden önde gelen insanları sürgüne gönderiyorlar. Bu, Kırım Tatarlarının 1944 sürgününden önceki ilk büyük sürgünlerinden bir tanesi. Bekir Sıtkı Çobanzade bunlardan birisi -dünyada Türkoloji alanında profesör unvanını almış ilk Türk'tür. Çobanzade ve diğer aydınlar Urallara ve Sibirya'ya gidiyor ve bir daha onlardan haber alınamıyor. 2. Dünya Savaşı başlıyor ve 2. Dünya Savaşı'nın sonlarına yaklaştığımızda 18 Mayıs 1944'de Kırım Tatarlarının hepsi sürgüne gönderiliyor. Sürgün, 22 gün kadar sürüyor. Bu yolculuk ve sonrasında nüfusunun % 46'sını kaybediyor. Yani Sovyet kayıtlarına göre bu sayı çok düşük ama bizim milli hareketimizin tuttuğu kayıtlara göre çok fazla. Yaklaşık 190 bin civarında insan ölüyor. Dünya bu sürgünden 1949 – 50 yıllarında haberdar oluyor. Çünkü olay gizleniyor. Amerikan gizli servis kayıtlarında bu bilgi var. 1950'li yılların sonlarına doğru bizim milli hareketimiz başlıyor. Vatana dönüş, vatanda tekrar yerleşme (hareketi). Bu milli hareket yılarca yer altında sürüyor ve Sovyetler Birliği'nde gerçekleşen en büyük insan hakları hareketi oluyor. Moskova'daki insan hakları savunucuları şunu söylüyorlar "Eğer Kırım Tatarları olmasaydı, Sovyetler Birliği'nde insan hakları savunuculuğu sadece 4-5 kişi arasında olacaktı ama biz arkamızda Kırım Tatarları gibi bir kitle bulduk" diyorlar. Bu mücadele 1987 de Mustafa Cemiloğlu'nun da 1970'li yıllardan itibaren liderliğine başladığı bu hareket, 1987 yılında Moskova'daki gösterilerle dünyanın gündemine geliyor. 1989'da tekrar Kırım'a dönüş başlıyor. Sovyet Rusya'nın yıkılmasıyla da bugün üç bin üç yüz elli bin civarında insan Kırım'a geliyor.

Kırım'ın Rusya'ya bağlanması hakkında ne düşünüyorsunuz?

Rusya'nın Kırım'ı Rusya'ya bağlama hareketleri yıllardır devam ediyor. Kırım'da % 58'lik bir nüfus var ve bu nüfus içinde Savoniuslar dediğimiz belli grupların amaçlarıydı. Kırım'daki bütün Ruslar da Rusya'ya bağlanmak istemiyordu. Özellikle Yanukoviç, Ukrayna Cumhurbaşkanı seçilmesiyle beraber Ukrayna'nın hem ordusunu hem de gizli servisini ciddi şekilde Ruslaştırdı ve Ukrayna'da Rusya'nın emellerine uygun hareketler yapıldı. Son 2-3 yıldır meydana gelen olaylar -Avrupa Birliği Anlaşması'nı imzalamamasından sonra Maidan'da başlayan olaylar- aslında Kırım'da yoktu. Kırım'da Maidan'ı destekleyenler, desteklemeyenler, karşı çıkanlar farklı yerlerde küçük gösteriler yapıyordu, herhangi bir çatışma yoktu. Fakat Kırım'daki Rus çoğunluk, bir şekilde bunu fırsat bilerek Moskova'dan da destek alarak, Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılarak Rusya'ya bağlanması yönünde hareket ettiler. Bunun baş aktörlerinden birisi sözde başbakan Aksiyonof. 2010 seçimlerinde % 4 oy alarak parlamentoya girmiştir. Yani temsil ettiği oran % 4, diğer Konstantinov denen adam benzer bir şekilde parlamentoya girmiştir ve bu operasyon benzer bir şekilde tezgahlanmıştır. Silahların gölgesi altında alınan üç dört tane bağımsızlık kararı, olayı trajikomik bir hale getirmiştir. Neticede bütün dünya uluslararası hukuka aykırı olan 19. 18. yüzyıl emperyalizmine giden bu hareketine karşı blok oluşturmaya çalıştı. Kırım Tatarları ne yaptı? Kırım Tatarlarının zaten Rusya'yla son iki, iki buçuk asırdır iyi bir geçmişi yoktu. Kırım Tatarları da kendi geleceklerini Ukrayna içinde daha rahat, daha uygun, daha hukuksal,

olacağını düşünerek Rusya'nın bu hareketine başından beri karşı çıktılar. Ne referandumu, ne de alınan bu kararları tanımadıklarını ilan ettiler. Kırım Tatarları genel meclisi olarak bugün de kurultay devam ediyor. Şu an kurultayda bununla ilgili karar alınacak, onu bekliyoruz. Şöyle ifade etmek gerekiyor: Biz, Kırım Tatarları olarak şunu fark ettik; bizi çatışmaya sokmak istediler, fakat bizim bu oyuna gelmememiz lazım çünkü biz Kırım'da % 15'lik bir nüfusa sahibiz. 300-350 bin insan var karşımızda ve dünyanın hiçbir şey yapmadığı bir Rusya Federasyonu var. Dünyanın en önemli enerji güçlerinden birisi olan nükleer güce sahip ve dünyanın en iyi iki ordusundan birisi (-ne sahip). Karşınızda böyle bir güç varken çatışmaya girmeniz sizin yok olmanız demektir. Çünkü Kırım'ın coğrafyası da böyle bir çatışmaya uygun bir bölge değil.

Türkiye'nin Kırım Olayı'na destek vermemesi hakkında ne söyleyebilirsiniz?

Türkiye'nin buna 'bir dakika' demesi gerekir. Bunu hepimiz istiyoruz. Ben bir Kırım Tatarı olarak, bir Kırım derneği genel başkan yardımcısı olarak bundan çok daha fazlasını bekliyorum Türkiye Cumhuriyeti'nden. Ama kendinizi Türkiye Cumhuriyeti'nin yerine koyduğunuz zaman, Mısır'da karşınızda Rusya yoktu, Suriye'de karşınızda Rusya yoktu. Ne

Mısır'dan ne de Suriye'den enerjisinin yarısından fazlasını alan bir ülke değil Türkiye. Zaten bu işe bütün dünya şaşırdı. Dünya politikacılarının akıllı, mantıklı, hukuka uygun, uluslararası anlaşmalara ve sözleşmelere uygun hareket etme, diplomatik kurallara uygun hareket etme gibi bir güdüsü olmalı. Türkiye de bunların içinde şaşırp kaldı. Bu ortamda Türkiye'nin çok yüksek bir perdeden ses çıkarmasını kimse beklemedi. Biz gönlümüzde bekledik ama reel politikasından bunu beklemek de çok mantıklı mıydı, bunu bilemiyoruz. Türkiye bu olaydan sonra Dış İşleri Bakanı'nı ilk Kiev'e gönderen ülke. Biz Dış İşleri Bakanı'yla da toplantı yaptık. Müttefiklerimiz ne yaparsa biz de onu yapacağız, dedi. Bu bir Müslüman topluluğa karşı söylenmesi gerekenin çok aşağısında bir şey, çok fazla üst perdeye çıkılmıyor. Türkiye tabi ki şunu düşünmek durumunda; biz çok sert gittik bir takım ambargolara girdik, önümüzdeki yıl gaz gelmediği zaman Türkiye neyle ısınacak, yani bunları düşünüyor. Bizim sevmediğimiz insanlar(la) 38 milyar dolar ticaretimiz var, Türkiye riske mi atsın diyen insanlar mantıksal anlamda düşünen insanlar var. Tabi ki bir insan hayatı 38 milyar dolara değişilmez, ama bu tip insanların da olduğu bir dünyada yaşıyoruz biz. Yani ticarete, paraya; insan hayatını, insanların özgürlüğünü değiştirebilecek mantıkta ve vicdanda insanların olduğu bir dünyada yaşıyoruz. Bu sadece Türkiye için geçerli değil her yerde böyle sesler var. Burada reel politika olarak düşünüp hareket etmek gerekiyor. Kırım Dernekleri olarak bizim vazifemiz dünyada en yüksek sesi çıkarmak. Türkiye derken Ukrayna ne yaptı? Kendi toprakları işgal edildi. Biz Ukrayna Büyük Elçiliği'nden görevlilerle görüşüyoruz. Onların da söylediği şu: Kırım Tatar diasporasının sesi Ukrayna'nın kendisinden daha sert çıktı, bu işte biz bunu görüyoruz diyor(lar).

Kırım'daki son gelişmeleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

Kırım'daki son gelişmeler şu, pek çok insan orda bir sükunet ortamı olduğunu düşünüyor. Rusya geldi ilhak etti, ele geçirdi. Rusya Kırım Tatarlarına da Putin ile Jirinovski biri Kazan Tatarcası, biri Kırım Tatarcası konuştu. Putin, Hitler'den sonra dünyaya gelen en tehlikeli insanlardan birisi. Çünkü Putin, şu mantıkta Avrasyacı, eski Rus Çarlığı'nın sınırlarını tekrar oluşturma niyetinde olan bir insan Putin. Kırım'da da durmayacak yarın Ukrayna'nın doğusu, güney doğusu, öbür gün Azerbaycan, bir sonraki gün Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, bir taraftan batıya doğru. Varşova'ya geldiğinde 2. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi dünyanın akli başına gelecek. Bunu biz televizyonlarda da söyledik. Putin, şirin gözükmek için ne yaptı? Kırım Tatarlarına bir sürü vaatlerde bulundu. İşte Kırım parlamentosunda % 20 kontenjan bakanlıklar, bakanlık yardımcıları, iki yıl içinde bütün evlerin yapılması, elektriğin, suyun, telefonun getirilip bağlanması, asfaltların yapılması. Putin'in veya Rusya'nın bize verdiği vaatlerin Rusya Cumhuriyeti anayasasına ve kanunlarına aykırı olduğunu biliyoruz. Biz bu vaatleri 1918'de de duyduk bunu da söyledik ve bugün Kırım parlamento başkan yardımcısı, o ilhaktan önce verdiğimiz sözlerdi, Rusya kanunlarında bu yok diyor. Birincisi; bunların tezgahlarının, oyunlarının, vaatlerinin dünyayı kandırmak, aldatmak olduğu ortada ikincisi; sokakta Kırım Tatarları, Kırım'da dolaşırken kendi dillerinde konuştuklarında Ruslar (tarafından) taciz ediyorsa, bazı Ruslar köylere gelip bu ev benim olacak bu ev senin olacak diye Tatar evlerini seçmeye başladıysa, bizim arkadaşlarımız kaçırılıp dövülüyorsa, öldürülüyorsa, oraya getirdikleri Çeçenler, Sırp Çetnikler, Bulgar Irkçılar bizim insanlarımıza küfür ederek sizi öldüreceğiz tehditlerini yapıyorlarsa (bu yaşananlara bakarak) biz bu çatışmaların yakında başlayacağını düşünüyoruz. Kırım Tatarlarına karşı etnik temizlik başlayacağını tahmin ediyoruz. Bunu silahsız da yapabilirler. Çok basit zaten bizim insanımızın orda çok fazla iş bulma imkanı yok. Bir milyon Rus daha getirirler burada iş yok; Ural dağlarında, demir madenlerinde, kömür madenlerinde iş bulduk hadi siz oraya gidin burada siz açlıktan öleceksiniz denildiğinde bu insanların çoğu gidecek ve Kırım'ı tekrar boşaltacaklar. Bahçesaray'da dört beş bin kişiyi tutacaklar. Amerika'nın Kızıldeniz'e yaptığı gibi... Onlar hediyecekler, fes yapacaklar, kese, kalpak, çiğ börek yapıp Hansaray'ın etrafında satacaklar, işte bakın Kırım Tatarlarını koruyoruz diyecekler. Biz bunu yaşadık bu oyun, senaryo... Bunu biz Çarlık, Lenin, Stalin, Brejnev, Andropov zamanında da yaşadık. Şimdi Putin'in bunlardan hiçbir farkı yok hatta Putin bunların teknolojik olarak daha gelişmiş.

Son olarak gençlere tavsiyeleriniz neler?

Gençlere verebileceğimiz en önemli tavsiye, dillerine ve kültürlerine sahip çıkmaları. Çünkü dil yok olduğu zaman bir milletin yok oluş süreci başlıyor. (İnsanlar) kendi ana dilinde konuşmadığı zaman dünya üzerinden bir zenginlik ortadan kalkıyor. Ölen her dil, insanlığın bir parçasının ölmesi demektir. Dili kaybettiğimiz zaman kendimizi kaybediyoruz. Varlığımızı, kültürümüzü kaybediyoruz. Yani gençler kendi dillerine sahip çıkmalı, yaşatmalı, konuşmalı ve gelecek nesillere aktarmalı bu çok önemli. Kırım Tatarcası, UNESCO tarafından yok olmaya yüz tutmuş diller arasında sayılıyor. Bizim derneğin de Kırım'daki insanlarımızın amacı da bu dili yaşatıp tekrar varlığına kavuşturmak. Bu çalışmamız devam edecek. Gençlerin de, sabırlı, soğukkanlı olmalarını istiyoruz. Mümkün olduğunca kendi milletleri, kendi vatanları için çalışmalarını istiyoruz.

Yayıma Hazırlayan: Edanur Sağlam